

Plazilci v Parku Škocjanske jame in njegovi okolici

Staša Tome

Park Škocjanske jame leži v delu Slovenije, kjer sta vrstna raznolikost in pogostnost plazilcev največja. Tu najdemo vrste, ki živijo po vsej Sloveniji, pa tudi take, ki sicer živijo ob vzhodni jadranski obali in na tem območju dosegajo severno mejo svoje razširjenosti. Na širšem območju parka je bilo tako v preteklosti zabeleženih 13 avtohtonih vrst plazilcev od 21 vrst, ki so bile opažene v Sloveniji. Nekatere med njimi so pogoste, za druge še vedno ni povsem zanesljivih podatkov, da tu res živijo.

Plazilci seveda niso značilne jamske živali, zato jih v parku srečujemo predvsem na kamnitih kraških travnikih, suhozidih in v

mejicah, vrste, ki svoj plen iščejo med vodnimi prebivalci, pa ob kalih in rekah.

Slepec (*Anguinus fragilis*) je precej skrit prebivalec celotne Slovenije, čeprav je razmeroma pogost. V evoluciji je zaradi načina življenja izgubil noge, zato ga mnogi zamenjujejo za kačo.

Živi na travnikih, ob suhozidih, v mejicah, pa tudi na vrtovih, kjer ga pogosto najdemo v kompostu. Hrani se z manjšimi živalmi, med njimi tudi polži, zato je na vrtu dobrodošel gost. Kot večina plazilcev pred nevarnostjo beži. Če pa ga plenilec le zgrabi za rep, si ga nesojeni plen s sunkovitim

Slepec je brez nogi kušar. Foto: Davorin Tome.

gibom odlomi. Njegovo telo je na takšen dogodek že vnaprej pripravljeno. Na sredini repnih vretenc so za to pripravljena mesta, kjer pride do preloma kosti, mišice okoli rane nabreknejo in zaustavijo krvavitev, živci v odlomljenem delu repa pa povzročijo, da ta sunkovito trza, ko je že ločen od matičnega telesa. Plenilec mu zato posveti vso pozornost, slepec pa si reši glavo. Kasneje mu zraste nov rep, ki pa je bolj podoben nekakšnemu štrclju in ne prvotnemu repu. Tudi odlomi se lahko ponovno le višje proti glavi, saj novo nastali del nima kosti, le hrustančasto »struno«. Največji slepci lahko dosežejo tudi do pol metra, vendar tako velike osebkke le redko srečamo.

Rep lahko, na isti način kot slepec, odvržejo tudi vse naše kuščarice, le da je pri njih »nadomestni« rep pogosto veliko bolj podoben prvotnemu. Na širšem območju Parka Škocjanske jame jih lahko srečamo kar nekaj. Najbolj pisana med njimi je črnopikčasta kuščarica (*Algyroides nigropunctatus*),

ki sicer živi v širokem pasu vzdolž vzhodne jadranske obale, od Makedonije do Slovenije, v celinskem delu Evrope pa je ne najdemo. Tako jo tudi pri nas najdemo le na Primorskem.

Od ostalih kuščaric se že na prvi pogled razlikuje po hrbtnih luskah, ki imajo po sredini nekakšne grebene in se prekrivajo kot strešniki, zato so živali videti nekako »hrapave«. Po hrbtu so temne, nekateri svetlejši osebki imajo tudi temne pike. Samičke so bolj nevpadljivo obarvane, samčki pa imajo oranžne trebuhe in modra grla in se po pisanosti lahko kosajo le še z zelencem. Ta je, kot ime pove, po telesu živo zelen, posut s številnimi drobnimi črnimi pikami, samci pa imajo kobaltno modro grlo. Vrsto, ki jo običajni ljudje še vedno poznajo pod imenom »zelenec«, so strokovnjaki v zadnjem času razdelili v dve: ime zelenec (*Lacerta viridis*) je pripadlo populaciji, ki živi na vzhodnem delu razširjenosti nekdanje enotne vrste, zahodnoevropski zelenec

Značilno obarvani samec črnopikčaste kuščarice. Foto: Griša Planinc.

»Zelenec« je v Sloveniji splošno razširjen. Foto: Griša Planinc.

(*Lacerta bilineata*) pa tisto na zahodnem delu. Ker sta sorodni, se na večjem območju križata, zato je težko postaviti mejo med njunima območjema razširjenosti. Poleg tega se po videzu ne razlikujeta, za določitev vrste so potrebne genetske analize. Sicer je »zelenec« razširjen po vsej Sloveniji, tudi v Parku Škocjanske jame ga pogosto srečamo na travnikih in kraških gmajnah.

Med kuščaricami je na območju Parka Škocjanske jame pogosta še pozidna kuščarica (*Podarcis muralis*), ki je sicer razširjena po vsej Sloveniji. Ljudje jo zmotno imenujejo »martinček«, čeprav se tako imenuje druga vrsta (*Lacerta agilis*), ki pa v Parku Škocjanske jame ne živi. Kot že ime pove, se pozidna kuščarica rada zadržuje po zidovih, na ogradah in suhozidih ter kamnitih stenah. Tako kot ostale kuščarice tam opreza za drobnimi žuželkami, s katerimi se hrani.

Kraška kuščarica (*Podarcis melisellensis*) živi v Sloveniji le na Primorskem. Pogosta je na

kamnitih kraških travnikih in po suhozidih. Živi tudi v širši okolici parka Škocjanke jame.

Zelo je podobna primorski kuščarici (*Podarcis siculus*), vendar je nekoliko manjša, zanjo pa je značilna tudi sklenjena, izrazita vzdolžna svetla proga, ki poteka od očesa proti repu v predelu med boki in hrbtom. Poleg tega je primorska kuščarica vezana na nižje predele ob morju in njeno območje razširjenosti ne sega preko kraškega roba. Zato bojazni za zamenjavo tukaj ni.

Med kačami je v tem delu Slovenije najpogostejša črnica (*Hierophis viridiflavus*), ki je tudi sicer omejena le na Primorsko. Mladiči in polodrasli osebki so drugačni od odraslih in na videz povsem podobni drugi vrsti, belici (*Hierophis gemonensis*).

Vendar za slednjo obstaja le en sam zanesljivi podatek, da je bila najdena v Sloveniji, pri ostalih, med katerimi so nekateri tudi s širšega območja Parka Škocjanske jame, je povsem mogoče, da so kot belico

Kraška kuščarica živi na kraških gmajnah. Foto: Andrej Gogala.

*Pozidno kuščarico ljudje napačno imenujejo »martinček«.
Foto: Davorin Tome.*

*Za belico ni zanesljivih podatkov, da živi na območju
Parka Škocjanske jame. Foto: Davorin Tome.*

napačno prepoznali neodrasle osebke črnice. Žal »materialni dokazi« ne obstajajo in teh navedb ne moremo preveriti. Mlade in polodrasle osebke črnice in belice je namreč mogoče zanesljivo razlikovati le po številu trebušnih lusk. Odrasle črnice pa lahko hitro prepoznamo, saj so pri nas povsem črne, le na glavi imajo nekaj svetlih lis. Zamenjali bi jo lahko le s črno različico belouške. Pripadniki črnice, ki živijo v Španiji, Franciji, Italiji in Švici, pa so pisano rumeno-črno obarvani. Črnica je zelo hitra kača, najhitrejša med vsemi našimi kačami. Običajno ji ne pridemo blizu, le spomladi, ko je v »ljubezenskem zanosu«, se ji včasih lahko nekoliko bolj približamo. Hrani se s kuščarji, drugimi kačami, malimi sesalci in izjemoma žabami.

Prav nasprotno od večine naših plazilcev, ki

si glavo skušajo rešiti z begom, pa se modras (*Vipera ammodytes*), ki je na Krasu razmeroma pogost, pogosto zateče k taktiki prikrievanja. Varovalna barva mu omogoča, da ga med sivimi skalami in redko vegetacijo težko opazimo. Zato obmiruje in upa, da bomo odšli mimo, ne da bi ga vznemirjali. Če pa se ob njem ustavimo in ga opazujemo, lahko glasno sika, vendar se umakne takoj, ko se ne počuti več neposredno ogroženega. Tudi samci modrasov se spomladi med seboj kosajo za samice. S telesom se povzpnejo in ovijejo drug okoli drugega ter preizkušajo moči. Takrat, tako kot samci črnice, na okolico niso tako pozorni.

Med kačami v širši okolici parka Škocjanske jame je pogostejši še navadni gož (*Elaphe longissima*). Tudi ta je v Sloveniji splošno razširjen in razmeroma pogost.

Podvrsta črnice (Hierophis viridiflavus carbonarius), ki živi v Sloveniji, je skoraj popolnoma črna.

Foto: Matija Gogala.

Modras je naša največja strupenjača, na Krasu je še razmeroma pogost. Foto: Davorin Tome.

Živi v svetlih gozdovih in na kraških gmajnah, zlasti na kamnitih krajih in stenah, včasih se zateče tudi na kakšno podstrešje ali v hlev, kjer išče hrano – miši, voluharice, netopirje in druge manjše sesalce, pleni tudi ptiče, mladiči se hranijo tudi s kuščarji. Ljudje verjamejo, da pri kravah sesa mleko, vendar to ne drži. Svetli lisi na zadnjem robu glave spominjata na belouško (*Natrix natrix*), še posebej, če imamo opraviti z mladimi osebki obeh vrst, ki so si po telesni obarvanosti med seboj zelo podobni. Vendar sta lisi pri belouški omejeni s temno progjo, pri navadnem gožu pa ne. Očitno razliko opazimo tudi, če žival pogledamo s spodnje strani – trebuh belouške je črnobelo progast, medtem ko je pri navadnem gožu enobarvno rumen. Belouške spomladi hrano iščejo ob stoječih vodah, kjer se razmnožujejo dvoživke, s katerimi se hranijo. Na Krasu so to predvsem kali, saj so druge površinske vode redke. Kasneje pa v goz-

dovih iščejo krastače in rjave žabe. Belouška je v Sloveniji splošno razširjena in razmeroma pogosta.

Omenimo naj še nekatere redke vrste, ki so bile v preteklosti zabeležene v širši okolici Parka Škocjanske jame, novejših objavljenih podatkov zanje pa ni. Smokulja (*Coronella austriaca*) na obravnavanem območju najbrž ni prav pogosta, vendar bi jo tu kljub vsemu lahko pričakovali. Sicer je razširjena po vsej Sloveniji, s Primorske pa je podatkov zelo malo, pa še ti so zelo stari. Nekateri viri navajajo, da je kljub intenzivnemu iskanju v letih od 1996 do 2009 na Primorskem niso našli, vendar se ta navedba verjetno nanaša na območje pod Kraškim robom. Da živi na Krasu, pa ni povsem izključeno. Tudi progasti gož (*Elaphe quatuorlineata*) je bil na ozemlju Slovenije po letu 1995 najden izključno v Istri. Vendar je bil leta 2005 odkrit na italijanski strani meje v bližini parka Škocjanske jame, kar da slutiti, da

*Navadni gož dobro pleza.
Foto: Griša Planinc.*

*Belouška ima včasih svetle vzdolžne
proge. Foto: Davorin Tome.*

Mačjeoka kača je dejavna le v mraku in ponoči, zato jo težko opazimo. Foto: Davorin Tome.

morda živi tudi na slovenski stani meje nad Kraškim robom. Pomanjkljive podatke imamo tudi za mačjeoko kačo (*Telescopus fallax*). Poleg nekaj starejših in ne preveč zanesljivih podatkov je znan le en primerek iz okolice Lucije, shranjen v muzejski zbirki. Vendar so to polstrupeno kačo našli na več mestih v provinci Trst, zato strokovnjaki menijo, da jo lahko pričakujemo na celotnem območju Istre in Krasa. A ker je dejavna le v mraku in ponoči, jo je težko opaziti.

Med želvami bi se lahko nadejali le srečanja z grško kornjačo (*Testudo hermanni*), ki pri nas ni samonikla. Na naše ozemlje so jo že pred stoletji verjetno prinesli že graščaki in menihi, ki so jo gojili za hrano. V času Jugoslavije so večkrat z juga države pripelja-

li tudi cele kamione različnih vrst želv, ki so jih nameravali izvoziti v tujino kot hišne ljubljence. V Sloveniji so pogosto zaradi malomarnosti, brezbriznosti ali nesreče končale v naravi. Tudi danes ljudje s počitnic na Hrvaškem pogosto s seboj prinesejo grške kornjače, kupiti pa jih je mogoče tudi v trgovinah z malimi živalmi. Nekatere med njimi pobegnejo iz ujetništva, na Primorskem pa v naravi lahko tudi obstanejo.

Na Primorskem lahko srečamo grško kornjačo, čeprav v Sloveniji ni samonikla. Foto: Davorin Tome.

Viri:

Krofel, M., Cafuta, V., Planinc, G., Sopotnik, M., Šalamun, A., Tome, S., Vamberger, M., Žagar, A., 2009: Razširjenost plazilcev v Sloveniji: pregled podatkov, zbranih do leta 2009. Natura Sloveniae, 11 (2): 61–99.
Mršič, N., 1997: Plazilci (Reptilia) Slovenije. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 167 str.
Tome, S., 2002: Kače – zakaj se jih bojimo?!? Ljubljana: Prirodoslovni muzej Slovenije, 72 str.
Tome, S., 2014: Favna subih zidov na Krasu: Plazilci.

V: Kranjc, D. (ur.): ZID na subo: zbornik strokovnih spisov o kraškem subem zidu = Muro a secco: raccolta di testi tecnici sui muri a secco del Carso. Škocjan: Park Škocjanske jame, Parco Škocjanske jame, 55 str.
Dostopno na: http://www.academia.edu/10181196/Tehnike_gradnje_subega_zidu_v_prazgodovini_na_Krasu_Tecniche_di_costruzione_dei_muri_a_secco_preistorici_sul_Carso.

Staša Tome se s plazilci ukvarja že od prve zaposlitve na Biološkem inštitutu Jovana Hadžija ZRC SAZU, kjer se je kot raziskovalka ukvarjala z ekologijo in sistematično kuščaric ter razširjenostjo plazilcev v Sloveniji. Zadnjih sedemnajst let je zaposlena v Prirodoslovnem muzeju Slovenije, kjer se ukvarja z interpretacijo in komuniciranjem naravne dediščine. Med drugim je pripravila zelo odmevno razstavo *Kače – zakaj se jih bojimo?!?*, ob obilici drugih zadolžitev pa je odpravljanje predsodkov pred kačami še vedno njeno veliko veselje.

Foto: Matija Pavlovce.